

Надія ПАВЛЮК,
orcid.org/0000-0001-7170-5743
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри української та зарубіжної літератур
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) *pavlyuknadya@gmail.com*

НОВЕЛА О. ДОВЖЕНКА «ВІДСТУПНИК»: СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ХРОНОТОПУ СИСТЕМИ ПЕРСОНАЖІВ

У статті проаналізовано поетикальні особливості хронотопу в контексті дослідження психологізму системи персонажів новели О. Довженка «Відступник». У результаті дослідження з'ясовано, що розгортаючи у новелі «Відступник» трагічні сторінки Другої світової війни, письменник зображує історію морального падіння головного персонажа твору Мефодія на рівні зради Батьківщині.

Онтологічне навантаження твору письменника реалізується через темпоральний концепт «мить», пов'язаний з проблемою вибору, який заганає героя у глухий кут, паралізує логічне мислення, спричинюючи біфуркацію (роздвоєння) його душевного стану. Крім того, психологічна насиченість твору «Відступник» О. Довженка пов'язана із виокремленням певних екзистенційних категорій: страх, смерть, туга, відчай тощо. З'ясовано, що мотив смерті у творі автора посилюється обмеженим хронотопом, який реалізується в образі дому із зачиненими дверима, які є своєрідною межею між відкритим та закритим простором. Доведено, що центральною просторовою локацією в аналізованому творі є образ дому, де відбуваються основні найдраматичніші події: суд над Мефодієм, прокляття батьків, прийняття рішення батьком стосовно покарання сина-зрадника. Зображення цих драматично-напружених епізодів твору супроводжується використанням різноманітних художніх засобів (епітети, порівняння, метафори, градація, контраст) та засобів психологічного аналізу (уриччастість оповіді, риторичні питання, поєднання діалого-монологічного мовлення з потоком думок матері в останні хвилини перед прийняттям нелегкого у її житті рішення), функціональне значення яких – психологічно підкреслити душевні муки персонажів новели.

Хронотопічні елементи дороги, просторова локація дому, символічний образ дверей поглиблюють смислові рівні тексту новели О. Довженка та критичні точки екзистенції Мефодія – моральне падіння головного персонажа твору на рівні зради Батьківщині та прокляття його батьками.

Ключові слова: хронотоп, психологізм, символ, екзистенційні категорії.

Nadiya PAVLIUK,
orcid.org/0000-0001-7170-5743
Ph.D. in Philology,
Lecturer at the Department of Ukrainian and World Literatures
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky
(Odesa, Ukraine) *pavlyuknadya@gmail.com*

O. DOVZHENKO'S NOVEL "THE APOSTATE": THE SPECIFICITY OF THE PSYCHOLOGICAL CHRONOTOPE OF THE CHARACTER'S SYSTEM

The article analyzes the poetic features of the chronotope in the context of the study of the psychologism of the character system of O. Dovzhenko's novel "The apostate". As a result of the research, it was found that unfolding the tragic pages of the Second World War in the short story "The apostate", the writer depicts the story of the moral decline of the main character of the work, Methodius, at the level of treason to the Motherland.

The ontological burden of the writer's work is realized through the temporal concept "moment", connected with the problem of choice, which drives the hero into a dead end, paralyzes logical thinking, causing bifurcation (splitting) of his state of mind. In addition, the psychological saturation of O. Dovzhenko's work "The apostate" is connected with the isolation of certain existential categories: fear, death, longing, despair; etc.

It was found that the motif of death in the author's work is reinforced by a limited chronotope, which is realized in the image of a house with closed door, which is a kind of boundary between open and closed space. It was proved that the central spatial location in the analyzed work is the image of the house, where the main and most dramatic events take place: the trial of Methodius, the curse of the parents, a decision made by a father to punish his traitorous son. The depiction of these dramatic and intense episodes of the work is accompanied by the use of various artistic means

(epithets, comparisons, metaphors, gradation, contrast) and means of psychological analysis (disruption of the narrative, rhetorical questions, a combination of dialogue-monologue speech with the flow of mothers' thoughts in the last minutes before making a difficult decision in her life), the functional meaning of which is to psychologically emphasize the mental anguish of the novel's characters.

The chronotopic elements of the road, the spatial location of the house, and the symbolic image of the door deepen the semantic levels of the text of O. Dovzhenko's novel and the critical points of the existence of Methodius – the moral fall of the main character of the work on the level of betrayal of the Motherland and curse by his parents.

Key words: *chronotope, psychologism, symbol, existential categories.*

Постановка проблеми. Художній хронотоп, який є вагомим принципом творення письменником гармонійного художнього світу кожного окремого тексту, охоплює всі ланки літературного твору: впливає на його родові та жанрові особливості, архітектуру, розкриття художнього образу у творі тощо. Така поліфункціональність хронотопу дає всі підстави розглядати його не лише як своєрідний комплекс просторових та часових координат, але й як важливий засіб конструювання художніх образів. У зв'язку з цим «хронотоп персонажів уособлює собою так званий психологічний хронотоп, що генерує самосвідомість персонажів художнього твору» (Коркішко, 2010: 391).

Аналіз досліджень. Взаємозв'язок хропотопу та психологізму на рівні образотворення в малій прозі О. Довженка є питанням малодослідженим, хоча відомими є праці О. Бабишкіна, І. Кошелівця, О. Поляруша, І. Семенчука, Б. Степанишина, О. Білецького, М. Чиркова, С. Єфремова, Г. Костюка тощо. Вся воєнна проза митця відзначається величезною напругою почуттів, глибиною роздумів про війну і людину на цій війні, тому важливо зосередити увагу саме на засобах розкриття внутрішнього світу персонажів, що є показником особливостей авторського світобачення, його письменницької майстерності.

Мета статті – дослідження форм вираження хронотопу в контексті аналізу психологізму на матеріалі новели О. Довженка «Відступник».

Виклад основного матеріалу. Як слушно зазначає літературознавець Л. Онишкевич, що на думку «...багатьох філософів-екзистенціалістів, для повного осягнення справжнього сенсу свого існування, людина повинна пройти такі етапи: етап відчуття своєї вкинутості у цей світ і своєї покинутості в ньому, «етап межової ситуації» – усвідомлення конфлікту зі світом та свого невдоволення, що й приводить до самоаналізу, пізнання та вибору власних життєвих вартостей, і етап вільного та свідомого вибору дотримуватися цих вартостей у своєму житті» (Онишкевич, 1996: 324). Саме такі екзистенційні етапи-випробування проходять й герої малої прози О. Довженка, проте не всі персонажі в кінці свого особистісного становлення стають на шлях свідомого захисту рідного

краю, ті, хто сходить з цієї стежки, стають зрадниками. Тож, цінність жертвності та її антипод зрада, шляхом заглиблення у сенс духовного й матеріального буття персонажів історичних творів письменника, підносяться до рівня філософських категорій. Вони, у результаті символічного узагальнення, стають своєрідними морально-етичними критеріями, що визначають не лише сенс життя людини, її життєві пріоритети, але й усю її глибинну сутність.

Розгортаючи у новелі «Відступник» трагічні сторінки Другої світової війни, О. Довженко зображує історію морального падіння головного персонажа твору Мефодія на рівні зради Батьківщині.

Хронотоп війни у просторі тексту новели відтворено достовірно та повно: фронт, де «...життя на волосинці щоденно...» (Довженко, 1984: 240), станція, звідки «...в Германію відходили ешелони з радянськими людьми, з молодими невольниками і невольницями» (Довженко, 1984: 242), «...поневолене село» (Довженко, 1984: 244), де «...брат Микита лежав біля дерева з широко розкритими сірими очима, наче дивуючись зі своєї ранньої смерті. Страшний слід фашистської петлі застиг на його розкритій шиї» (Довженко, 1984: 244). Однак в експозиції твору спостерігаємо розширення часопросторових рамок. О. Довженко робить відступ філософського змісту, в якому розмірковує над загальнолюдськими цінностями та життєвим вибором у «...важкі часи випробувань, коли народу загрожують розорення, рабство і смерть» (Довженко, 1984: 240). О. Довженко робить ґрунтовні висновки стосовно контрастних понять щастя та горя, розглядаючи їх на загальнонаціональному рівні. На думку митця, щасливим є той, у кого в «найстрашнішу годину не було <...> зерна неправди за душею» (Довженко, 1984: 240). Одночасно письменник замислюється і над долею людини, яка стала зрадником: «...горе тому, хто по злобі, мізерності, по нікчемності душі своєї піддається в фатальну хвилину слабодухості, своїм низьким інстинктам і кине товаришів своїх; і народ свій в ім'я мнимого врятування особистого життя, в ім'я брехливих обіцянок ворога» (Довженко, 1984: 240). І найстрашніше те, як наголошує автор, що ніколи не повернути зрадникові «...

чистоти своєї, не повернути йому товариства, не повернути Батьківщини» (Довженко, 1984: 240). Цим самим О. Довженко поглиблює сутність зображених у творі подій, в епіцентрі яких – життя драма людини та закономірності її буття – добро-зло, людяність-жорстокість, вірність-зрада, благородство-ницість, воля-неволя тощо.

У змістовій організації новели «Відступник» важлива роль належить, передусім, заголовку, повинен бути «...чітким, афористичним, містити в собі ідею (тему) художнього твору» (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 272). Тобто, титул акумулює у собі смисл, закладений письменником у сам текст твору, у згорнутому, стислому, концептуальному вигляді.

Тип номінації «заголовок-головний персонаж» (Лексикон, 2001: 213), в якому автор акцентує увагу на центральному персонажеві та відтворює події через призму його світосприйняття, характерний для аналізованої новели «Відступник» О. Довженка. Ім'я твору викликає у реципієнта певний синонімічний асоціативний ряд із зневажливою конотацією: зрадник, боягуз, перебіжчик, перекинець. Так, у сучасному тлумачному словнику української мови зазначається, що відступник – «1. Людина, яка зреклася своїх релігійних переконань; 2. Той, хто відмовився від своїх поглядів, ідеалів; перевертень, зрадник» (Словник, 1970–1980, I: 645). Сміслові навантаження назви новели О. Довженка полягає в тому, що відступник – це суб'єкт художнього світу автора, прототипом якого може бути будь-яка людина, яка стала на шлях зрадництва. Тож, полісемантична лексема «зрада» (перехід на бік ворога; порушення вірності у коханні, дружбі; відмовлення від своїх переконань, поглядів (Словник, 1970–1980, III: 696)) розкривається у творі на загальнонаціональному рівні: у значенні зради Батьківщині.

У філософському осмисленні онтологічно-аксіологічної сутності екзистенції О. Довженко у зав'язці новели звертається до темпоральної координати миті – дуже короткого проміжку часу; моменту (Словник, 1970–1980, IV: 722), яка кардинально змінила життя головного персонажа. Хронотоп миті, який визначає теперішнє і майбутнє персонажа, в аналізованому творі реалізується через лексему «досить», яку промовляє Мефодій, прийнявши рішення перейти на бік ворога:

«– Ні, я подумав. Я вже давно... Ну і що ж... Ну і піду. <...> Досить» (Довженко, 1984: 240). Зазначений епізод новели є своєрідною межею, бар'єром між миттю та вічністю, адже саме з цього моменту випробування, яких зазнав чоло-

вік у таборі ворога, триватимуть цілу вічність. На цьому наголошує у вступі й сам автор: «І пропала людина, пропала безслідно й ганебно для всього і всіх на віки вічні» (Довженко, 1984: 240). Тобто зрада у творі порівнюється з прірвою, тому що за нею – безчасся та вічність.

Важливу роль у часовій організації твору «Відступник» відіграє хронотоп ночі, який, крім темпоральної фіксації подій, виконує також функцію увиразнення внутрішнього хронотопу персонажів. Літературознавець В. Ванслов стверджує, що ніч інтерпретується як «...порятунк, укриття від непривабливого життя дня. Вона вуалює протиріччя світу, вносить в нього відсутню гармонію. Вночі спадають оманливі зовнішні покриви життя, зникає сліпуче світло, справжня ж сутність світу виступає в її неприкритій наготі» (Ванслов, 1966: 93). Дійсно, підсилення хвилини зради, підступу, означення відповідного емоційно-психологічного стану зрадника відбувається за допомогою лаконічних нічних пейзажних замальовок, для передачі яких О. Довженко використовує чорні фарби: «...темні неорані лани» (Довженко, 1984: 242); «...в нестерпних душевних муках добрався він в темну ніч таким чином до шибениці» (Довженко, 1984: 242). А сам чорний колір набуває символічного значення, адже у такий колір забарвлюються думки і помисли людей, які стали на шлях зрадництва. Тож, образ ночі є уособленням не тільки художнього часу, а й стану душі протагоніста.

Відтворюючи мить зради, зображуючи момент втрати першочергової форми душі – її роздвоєння, автор вводить читача до складного внутрішнього світу головного героя. Втрата цілісності особистості «...в психології Фрейда називається біфуркацією, або роздвоєнням, при цьому найважливіша установка душі поділяється на два полюси: чорне і біле, добре і погане» (Естес, 2019). Роздвоєння душі Мефодія у хвилини зради Батьківщини, товариству свідчить про безповоротний процес деградації. Лише на секунду чоловік замислився над долею товаришів: «Ну, а товариші? А, чорт їх забери...» (Довженко, 1984: 240), але «чорна думка» зради «...заповзла в нього, мов гадина...» (Довженко, 1984: 240). Протагоніст твору, зраджуючи товариству, порівнює себе із злодієм, копіюючи його поведінку: «Мефодій ще раз озирнувся і крадькома прочитав німецьку листівку» (Довженко, 1984: 240); «Зігнувшись у три погібелі, побіг з осторогою злодія вперед. Руки вгору...» (Довженко, 1984: 240). Авторські ремарки стосовно вчинку Мефодія чергуються із внутрішнім мовленням персонажа:

«– Чого ж це я озираюсь, наче злодій. Адже ж я ще нічого не подумав, – прошепотів він тихо і прислухався. <...>

– Ні, я подумав. <...> Старі ж мої вдома, у німців zostалися, плачуть за мною, а тут життя на волосинці щоденно... Досить» (Довженко, 1984: 240). Зазначені засоби психологізації вдало передають градацію напруження відчуттів протагоніста та «...взаємно посилюють один одного, щоб у своєму взаємозв'язку передати усі сторони людського буття, його найпотаємніші глибини» (Фащенко, 2005: 153). Тож, бінарність душевного життя чоловіка, спричинена важким моментом життєвого вибору та зрадою, призвела до моральної катастрофи, розгортанню якої присвячений аналізований твір.

У новелі «Відступник» О. Довженко не здійснює перехід від актуального хронотопу до часового пласту минулого чи майбутнього. Події твору розгортаються у лінійному часовому відрізьку. Автор чітко окреслює часопросторові межі відтворюваних подій, поступово вводячи читача до складного внутрішнього світу головного героя.

Центральною просторовою локацією в аналізованому творі є образ дому, де відбуваються основні найдраматичніші події. Взагалі «дім у системі символічно-екзистенційних вимірів буття людини в світі концентрує в собі все розмаїття значень, пов'язаних із сімейним життям, подружнім коханням, любов'ю батьків до дітей та дітей до батьків, спільною працею та життям у всіх його буденних та святкових виявах за стінами, що бережуть родинне тепло» (Лівінська, 2004).

Тяжкою була дорога протагоніста додому («...поїдеш до себе додому, як сказано в листівці, до тата і матінки», «...однак на другий день йому не вдалося поїхати в село до батька й матері» (Довженко, 1984: 242)), зображуючи яку, автор застосовує прийом пришвидшення часоплину. Зазначений прийом досягається шляхом неодноразового повтору лексеми «довго»: «Довго тримали його німці в холодному карцері разом з п'ятнадцятьма полоненими, де йому довелося самому прикинутися полоненим, щоб не бути розірваним бійцями. Довго ще водили його заповнювати анкети, фотографувати, довго ще допитували» (Довженко, 1984: 242), що допомагає сконденсувати та ущільнити час.

Чоловік сподівався, що ніхто в рідному містечку не знає про його ганебний вчинок, він «...заспокоював себе в сотий раз...» (Довженко, 1984: 242): «Яке там вдома шпигунство. Розмови одні. Така глушина...» (Довженко,

1984: 242). У його думках не було навіть хвилиного розкаяння, совість його була не чистою, тому «...неспокій не кидав його» (Довженко, 1984: 242). Крім того, підсилення напруженого та тривожного стану протагоніста відбувається шляхом поєднання темпорально-просторових відношень із засобами психологізму, які сприяють проникненню у глибини людської сутності: «До рідного містечка зосталося зовсім близько, кілометрів дванадцять» (Довженко, 1984: 242), однак «...з кожним кілометром шляху...» неспокій «...зростає у ньому і давив його вдень і вночі» (Довженко, 1984: 242). Момент прибуття Відступника додому позначений психологічною глибиною, адже рідне місце після того, як ступила туди нога зрадника, перестає символізувати антропоцентричне буття з його моральними чеснотами. О. Довженко створює лаконічну пейзажну картину «...одного ясного весняного вечора...» (Довженко, 1984: 242), коли «...німецькі конвоїри викинули...» (Довженко, 1984: 242) Мефодія «...з теплушки на знайомій напівзруйнованій станції» (Довженко, 1984: 242). Однак ця пейзажна замальовка втрачає своє естетичне значення в момент зустрічі на станції Мефодія з дружиною та сестрою, які прохали про порятунок, тому що їх силоміць вивозили до Німеччини. Зображуючи цей драматично-напружений епізод, автор акцентує увагу читача на миттєвих відчуттях, думках та психологічно-екзистенційному стані персонажа через його монологічне мовлення:

«– Я помилився, я помилився... Це не вони... Не вони, не вони. Не дружина, не сестра, – стогнав Відступник в такт своєму бігу і озирався у жалюгідному відчаї на темні неорані лани» (Довженко, 1984: 242).

Дім зображується автором як обмежений простір, розширити який О. Довженко не намагається, навпаки прагне зробити вихід з нього неможливим: «Утекти... Ні... Двері зачинені, і біля дверей вже двоє. Відступник здригнувся й ослаб» (Довженко, 1984: 243). Описаний момент у творі є своєрідним межовим психологічним напруженням у розкритті образу Мефодія, підкресленням його остаточної деградації.

Символічне навантаження образу дверей як своєрідної межі між відкритим та закритим простором підсилюється уповільненою темпоральністю. Дім для Мефодія перетворюється на судилище, під час якого кожне слово батька «...падало на Відступника каменем» (Довженко, 1984: 243). Зображуючи цей драматично-напружений епізод твору, автор використовує різно-

манітні художні засоби: епітети («...запанувала жахлива тиша» (Довженко, 1984: 243), «...тужливий материнський плач» (Довженко, 1984: 243)), метафора («...журився цвіркун під пічкою...» (Довженко, 1984: 243)), порівняння («...голос його (батька – Н. П.) звучав у темряві глухо, як осінній грім (Довженко, 1984: 243)), функціональне значення яких – психологічно підкреслити душевні муки персонажів твору.

В аналізованій новелі спостерігаємо своєрідну градацію психологічного стану матері Мефодія. Так, якщо на початку зустрічі «...нещасна мати тихо оплакувала в сінях свого старшого сина» (Довженко, 1984: 243), то після прокльонів чоловіка «...посилився тужливий материнський плач» (Довженко, 1984: 243), а перед моментом прокляття сина матір'ю «...високий материнський плач розітнув нічну тишу» (Довженко, 1984: 243). Крім того, у творі автор використовує художній прийом контрасту, протиставляючи тиші, яка час від часу панувала у хаті «...перед чимось незвичайним і грізним» (Довженко, 1984: 243), плач матері.

Розширення просторового діапазону новели відбувається знову ж таки через символічний образ дверей: «Мати відкрила двері навстіж...» (Довженко, 1984: 244). Відчинення дверей матір'ю означає, що душа її опустіла («Вона стала кам'яною» (Довженко, 1984: 244)), і що остаточне рішення прийнято, прийшов час діяти:

«– Пора, – сказав батько. – Сам ти продався ворогу, сам і помри. На площі висять чотири партизани. Там і твій брат Микита... Микиту знімеш з петлі і вішайся в присутності народного суду. Ходім...» (Довженко, 1984: 244).

Центральним поняттям філософії екзистенціалізму є «межова ситуація», яка спричинюється випробуваннями різноманітного характеру. Це ситуації «...на межі життя і смерті, коли зникають тенета, що утримують людину у рамках буденності» (Лепьохін, 2009). Пограничні ситуації дають людині змогу осягнути власну екзистенцію у всій глибині, проаналізувати оточуючу реальність та здійснити самоаналіз, вони є своєрідною межею переходу від одного психологічного стану персонажа до іншого. В аналізованій новелі О. Довженка така ситуація пов'язана з моментом зустрічі батьків із сином-зрадником: «Мати не впала на груди Відступника, не притислась до нього. Вона залилася гіркими сльозами, відвернулася від сина» (Довженко, 1984: 242); «...батько дивився на сина, грізний гнів охопив його старе змучене серце» (Довженко, 1984: 242). Критичною точкою екзистенції батьків Мефодія є момент прокляття сина:

«Батько піднявся і підійшов до Відступника.

– Проклинаю запроданця і зрадника Батьківщини, мого сина Мефодія, – затремтів у темряві голос старого.

В сінях посилився тужливий материнський плач.

– Мати, прокляни свого сина! – сказав батько. <...>

– Проклинаю і зрікаюсь! – вирвалися з плачу материнські слова. – Понеси тебе з хати димом, з двору вітром, з душі вічним прокляттям! Простіть, люди добрі!» (Довженко, 1984: 243–244).

Батьківське прокляття має велику силу; «...батьки, що проклинають свою дитину, розривають сімейні узи, повністю від неї відрікаються, позбавляють свого благословення та захисту. За народними уявленнями, така людина опиняється за межами роду через що не набуває своєї долі, як наслідок по смерті не отримує статусу чистого предка бо втрачає ознаки людяності...» (Понікаровська, 2015: 155). Однак Мефодій втратив гуманність ще до прокляття, коли став на шлях зради Батьківщині. Читач здогадується, як складеться подальша доля головного персонажа твору, адже зраднику ніколи не буде прощення.

Зрадництво сина є своєрідним випробуванням для батьків, які «...вже два тижні...» не виходили «...з хати від сорому» (Довженко, 1984: 243); їм важко було змиритися з думкою, що вони «...дійсно породили... Іуду» (Довженко, 1984: 243). Ця складна ситуація змусила батьків Мефодія замислитися над життям, переоцінити життєві цінності, перейти на новий щабель існування та прийняти важливе, хоча й нелегке, рішення «...звершити закон...» (Довженко, 1984: 243).

Психологічна насиченість твору «Відступник» О. Довженка пов'язана із виокремленням певних екзистенційних категорій: страх, смерть, туга, відчай тощо. Так, перейшовши на бік ворога, чоловік ніби «...прагне уникнути загибелі шляхом обміну смерті фізичної на смерть духовно-національну» (Борисенко, 2006: 68), однак він був проклятий своїми рідними. Персонаж твору розуміє, що йому не уникнути смерті. За рішенням «невмолимих суддів» Мефодій повинен був сам одягти собі петлю на шию, але «...в саму останню секунду не витримала його мізерна душа...» (Довженко, 1984: 244), а думка про втечу була настільки сильною, що Мефодій «...заніс над батьком свою зрадницьку руку...» (Довженко, 1984: 244). Автор в епізоді страти Мефодія використовує художній засіб гіперболи та епітети з метою підкреслити душевні муки протагоніста: «закричав нелюдським криком» (Довженко, 1984: 244), «холодний

передсмертний піт вкрив його тремтяче тіло» (Довженко, 1984: 244).

Глибоко драматичним моментом новели О. Довженка, який співпадає з кульмінаційною точкою твору, є епізод вбивства Мефодія рідним батьком:

«Партизани підняли зброю.

– Я сам... – Батько підійшов до нього з німецькою гвинтівкою.

Відступник покотився в яр з пробитим черепом» (Довженко, 1984: 244–245).

В основу твору покладена проблема свідомого вибору, яка є осердям екзистенції кожної людини. У філософії екзистенціалізму життя людини зводиться до свідомого вибору. Екзистенційне підґрунтя цієї категорії базується на внутрішньому конфлікті та зовнішніх протиріччях. Герої новели О. Довженка потрапляють у складну ситуацію життєвого вибору, що набуває ознак своєрідного випробування персонажів на міцність духу, гуманність, справедливість або ницість, бездушність та егоїзм.

Висновки. Як бачимо, помітне місце у малій прозі О. Довженка займає наскрізний всезагальний духовний ідеал жертовності та її антонімічний антипод, який у творі «Відступник» реалізується через поняття «зрада». Так, жертовність та зрада розкриваються через усвідомлення персонажами сенсу життя. Драматично-напружені

епізоди твору супроводжуються уповільненою темпоральністю, що дає змогу письменникові заглибитися у надра душі персонажів, зафіксувати найменші зміни виразу обличчя, проаналізувати кожен їхній жест. У творі автор послуговується досить широким спектром засобів психологічного аналізу, які взаємозв'язані з хропотом на рівні образотворення. Так, увиразнення моменту зради головного героя новели О. Довженка відбувається завдяки введенню в контекст твору темпоральної координати ночі та миті, яка керує теперішнім і майбутнім Мефодія. Художніми прийомами заглиблення у внутрішній світ персонажів є градація, епітети, порівняння, уособлення, символ. Хронотопічні елементи дороги, просторова локація дому, символічний образ дверей поглиблюють смислові рівні тексту новели та критичні точки екзистенції Мефодія – моральне падіння головного персонажа твору на рівні зради Батьківщині та прокляття його батьками.

Тож, сенс життя, як ідея служіння Батьківщині у силу своїх можливостей та, навіть, ціною власного життя, є своєрідним мірилом істинності та автентичності людської екзистенції.

Перспективу подальшого дослідження становить детальне вивчення засобів психологічного аналізу, функціональне навантаження мікрообразів, інтер'єрів та пейзажів у малій прозі О. Довженка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко К. Творчість Лаврентія Крщоновича в контексті українського бароко мазепинської доби. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. Харків, 2006. Т. 12. С. 51–58. URL : <http://www.baroku.narod.ru/Krshchonovyuh.htm>
2. Ванслов В. Естетика романтизму. Київ : Мистецтво, 1966. 402 с.
3. Довженко О. Твори : в 5 т. Київ : Дніпро. Т. 3. 1984. 364 с.
4. Естес К. Жінки, що біжать з вовками. Жіночий архетип у міфах та легендах. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 464 с. URL : <https://knigogo.com.ua/knigi/zhinky-shho-bizhat-z-vovkamy-zhinochuj-arhetyp-u-mifah-ta-legendah/>
5. Коркішко В. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. 23. Ч. 1. 388–395.
6. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
7. Лексикон загального і порівняльного літературознавства / [за ред. А. Волкова, О. Бойченка, І. Зварила, Б. Іванюка, П. Рихла]. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
8. Лепьохін Є. «Граничні ситуації» : роль і значення у літературі екзистенціалізму. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка*. Львів, 2009. Вип. 2. С. 5–11. URL: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Visnyk/visnyk/Visnyk_16/articles/Lepyokhin.pdf.
9. Лівінська О. В. До свого дому не пізно й опівночі, або архетип дому в українській художній літературі. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури. 2004. № 44. URL : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_44/Livinska.htm
10. Онишкевич Л. Екзистенціалістська модель у теорії літератури. *Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст.* [за ред. М. Зубрицької]. Львів : Літопис. С. 324–326.
11. Понікаровська Н. Батьківське прокляття в українській етнічній картині світу в контексті дослідження народних уявлень про заложних. *Молодий вчений*. 2015, листопад. № 11 (26). Ч. 3. С. 154–157.
12. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
13. Фашенко В. У глибинах людського буття. Одеса : Маяк. 2005. 639 с.

REFERENCES

1. Borysenko K. Tvorchist Lavrentiia Krshchonovycha v konteksti ukrainskoho baroko mazedynskoi doby [Lavrentiy Krshtonovych's creativity in the context of the Ukrainian Baroque of the Mazepyn era]. *Collection of the Kharkiv Historical and Philological Society*, 2006, Vol.12, pp. 51–58. [in Ukrainian]. URL : <http://www.baroku.narod.ru/Krshchonovych.htm>
2. Vanslov V. Estetyka romantyzmu [Aesthetics of romanticism]. Kyiv : Mystetstvo, 1966. 402 p. [in Ukrainian].
3. Dovzhenko O. Tvory: v 5 t. [Writings]. Kyiv : Dnipro, Vol. 3, 1984, 364 p. [in Ukrainian].
4. Estes K. Zhinky, shcho bizhat z vovkamy. Zhinochyi arkhetyv u mifakh ta lehendakh [Women Who Run with the Wolves. Female archetype in myths and legends]. Kyiv : Yakaboo Publishing, 2019. 464 p. URL : <https://knigogo.com.ua/knigi/zhinky-shho-bizhat-z-vovkamy-zhinochyj-arhetyv-u-mifah-ta-legendah/> [in Ukrainian].
5. Korkishko V. Chasoprostir yak formotvorecha katehoriia khudozhnoho tekstu [Space-time as a formative category of an artistic text]. *Actual problems of Slavic philology*, 2010, Issue 23, p. 1, pp. 388–395. [in Ukrainian].
6. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary dictionary-reference] / [za red. R. T. Hromiaka, Yu. I. Kovaliva, V. I. Teremka]. Kyiv : VTs «Akademiia», 2007. 752 p. [in Ukrainian].
7. Leksykon zahalnoho i porivnialnoho literaturoznavstva [Lexicon of general and comparative literature]. Chernivtsi : Zoloti lytavry, 2001, 636 p. [in Ukrainian].
8. Lepokhin Ye. «Hranychni sytuatsii» : rol i znachennia u literaturi ekzystentsializmu [«Limited situations»: role and significance in the literature of existentialism]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni I. Franka*. Lviv, 2009. Vyp. 2, pp. 5–11. [in Ukrainian].
9. Livinska O. V. Do svoho domu ne pizno y opivnochi, abo arkhetyv domu v ukrainskii khudozhnii literaturi. [It's not too late to get home at midnight, or the archetype of home in Ukrainian fiction]. *Multiverse. Philosophical almanac*. Kyiv: Tsentru dukhovnoi kultury. 2004. № 44. URL : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_44/Livinska.htm [in Ukrainian].
10. Onyshkevych L. Ekzystentsiialistska model u teorii literatury [Existentialist model in the theory of literature]. *Anthology of light literary and critical thoughts of the 20th century*. Lviv : Litopys, pp. 324-326. [in Ukrainian].
11. Ponikarovska N. Batkivske prokliattia v ukrainskii etnichnii kartyni svitu v konteksti doslidzhennia narodnykh uia-vlen pro zalozhnykh [Parental curse in the Ukrainian ethnic picture of the world in the context of the study of popular ideas about hostages]. *Young scientist*, 2015, lystopad, № 11 (26), ch. 3, pp. 154–157. [in Ukrainian].
12. Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. / red. kol. : I. K. Bilodid. Kyiv : Nauk. dumka, 1970–1980, t. 1–11. [in Ukrainian].
13. Fashchenko V. U hlybynakh liudskoho buttia [In the depths of human existence]. Odesa : Maiak, 2005, 639 p. [in Ukrainian].